

Svigter de danske kønsforskere ligestillingen?

*De skandinaviske lande har forskellige feministiske strategier for
ligestillingsbestræbelser og kvinders adgang til magtens rum*

Af Sarah Højgaard Cawood

Har kønsforskere et politisk ansvar? Skal deres forskning påvirke samfundsudviklingen hen imod en større grad af ligestilling? Ja, mener Anette Borchorst, Ann-Dorte Christensen og Birte Siim i deres bidrag til kønsmagtudredningen *Kønsmagt under forandring*. Men i deres analyse af tre dominerende skandinaviske kønsmagtdiskurser undlader de en egentlig evaluering af diskursernes positive afsmitning på samfundsudviklingen og forandring af status quo - og sår dermed tvivl om seriøsiteten af deres eget budskab.

I artiklen "Diskurser om køn, magt og politik i Skandinavien"¹ mener de tre forfattere at kunne identificere tre forskellige kønsmagtdiskurser i henholdsvis Norge, Sverige og Danmark: forskelsdiskurs, undertrykkelsesdiskurs og magtmobiliseringsdiskurs. Den norske forskelsdiskurs, eksemplificeret ved Hege Skjeie, anser kvinder for at være bærere af nogle særlige egenskaber og erfaringer som, når kvinderne inkluderes i magtinstitutionerne, påvirker institutionerne og skaber bedre ligestillingsforhold, her konkret analyseret i norsk elitepolitik.

Den svenske model karakteriseres som en undertrykkelsesdiskurs, eksemplificeret i Yvonne Hirdmans "genuslov", som beskriver en samlet samfundsmæssig struktureringsdynamik, hvor kvinder underordnes mænd. Såvel den norske som den svenske kønsmagtdiskurs kritiseres af artiklens forfattere for at være essentialiserende, men hvor den norske udgave har den fordel, at den er blevet et "stærkt argument for kvinders modmagt", anser forfatterne undertrykkelsesdiskursen for at være for fokuseret på stabiliteten i kvindeundertrykkelsen og for at nedtone betydningen af kvinder som kollektive aktører.

Den danske magtmobiliseringsdiskurs vokser ud af en tæt sammenhæng mellem kvindeforskningen og kvindebevægelserne og fokuserer på den *empowerment*, kvinder i sociale bevægelser oplever, og den magt-fra-neden, de udøver gennem deres bevægelses aktiviteter. Ifølge forskerne indeholder den danske diskurs et konstruktivt dobbeltblik på kønsmagt, der inkluderer såvel et reproduktions- som et forandringsperspektiv på kønsmagthierarkier.

Imidlertid er det svært at få øje på det blik, som handler om reproduktion af kønsmagtforholdet, sådan

som forfatterne beskriver den danske diskurs. Blikket på stabiliteten forbliver et postulat i artiklen og underbygges ikke med nærmere eksempler. Tværtimod skriver forfatterne, at "diskurser, der entydigt fokuserede på kvinders undertrykkelse og reproduktion af magtforholdet mellem kønnene [] ikke længere [var] legitime". Vi hører ikke noget om, hvorvidt diskurser, der entydigt fokuserede på forandring af kønsmagtforholdet, var legitime. Hvis det kun er den ene side af et såkaldt dobbeltblik, der er illegitimt, er der vel ikke tale om et virkeligt dobbeltblik? Som læser står man tværtimod tilbage med det klare indtryk, at den danske diskurs egentlig *er* magtmobiliseringsdiskursen - dvs. en aktørfikseret diskurs, der entydigt lægger vægt på den forandring, kvinderne i kraft af deres medvirken i sociale bevægelser kan afstedkomme.

To problematiske aspekter

De tre forfatteres konklusioner vedrørende det illegitime fokus på kvinders strukturelle undertrykkelse rejser for mig at se nogle problematiske spørgsmål i forhold til konkret iagttagelige strukturelle elementer i den danske ligestillingssituation. Hvis det er illegitimt at fokusere udelukkende på reproduktion af kønsmagtsforholdet, hvad stiller man som forsker så op med markante strukturelle ligestillingsfænomener præget af reproduktion af kønsmagtforholdet?

Eksempelvis den forsvindende lille tilstedeværelse af kvinder i erhvervslivets bestyrelses- og direktionsskoler. Eller andre ligestillings-stagnerende områder. Hvordan kan man overhovedet behandle sådanne fænomener, hvis det *ex ante* antages, at en forskningsmæssig fokusering på reproducerede kønsmagtsstrukturer må anses for illegitimt?

Jeg vil argumentere for, at de tre forfatteres artikel indeholder mindst to problematiske aspekter:

- For det første forekommer argumentationen for, at en magtmobiliserings-diskurs står stærkt i Danmark ikke særlig overbevisende - bl.a. baserer analysen sig primært på egen forskning, hvorimod mere rendyrket post-strukturel forskning (eksempelvis Søndergaard, 1996) er nedtonet. Men lad os antage, at de tre forfattere har ret i, at man kan tale om en sådan dansk magtmobiliseringsdiskurs.
- En sådan antagelse rejser for det andet en række problematiske spørgsmål om de danske kønsforskere

¹ *Kønsmagt under forandring*, 2002.

forhold til ligestillingsdebatten og –udviklingen: Er det inden for en dansk magtmobiliseringsdiskurs muligt at generere konkrete, politiske handleanvisninger til forbedring af den danske ligestillingsposition. Og er det muligt og ønskværdigt for de danske forskere på andre måder at støtte op om og arbejde for en forbedring af den aktuelle ligestillingssituation i Danmark? Endvidere: Ved at overbetone forandrings-potentialet og *empowerment*-vinklen kan den danske magtmobiliseringsdiskurs synes at lægge sig lige lovlig ikke-problematiserende i slipstrømmen af en global og særdeles stærk liberalistisk frit-valg-diskurs. En diskurs, hvori kønnet opfattes som individualiseret, frisat fra begrænsende strukturer og ultimativt i stand til at vælge på alle hylder i det liberalistiske tag-selv-supermarked til opbygning af den personlige identitet.

Jeg vil i den resterende del af denne artikel primært fokusere på de kritiske spørgsmål, som det andet af disse aspekter rejser.

Omslag: Harveey Macaulay, Imperiet.

Den svenske kønsforsker Yvonne Hirdman har i sin anmeldelse af bogen *Kønsmagt under forandring* på www.forum.kvinfo.dk kritiseret de tre danske kønsforskere artikel skarpt for blandt andet at sidde fast i en aktør-fokusering, idet de danske forfattere tilsyneladende ikke vil anerkende den relative succes, som den svenske underordningsmodel har betydet for Sveriges ligestillingssituation.

I stedet mener Hirdman, at den danske *empowerment*-diskurs overfokuserer på forandringsperspektivet, heroiserer den danske kvinde unødigt - og dermed forpasser sit forskningsmæssige ansvar for at give brugbare handlingsanvisninger til udformningen af konkrete ligestillingsstrategier i praktisk politik.

Ifølge Hirdman opererer den svenske kønsmagtsdiskurs med en *underordningsmodel* – og ikke en *undertrykkelsesmodel*. Det gør hun netop med det eksplicite formål at flytte fokus væk fra aktørerne – ideen om at bestemte aktører med vilje undertrykker andre – til det empiriske faktum, som underbygges af den ene undersøgelse efter den anden: At kvinder i forhold til mænd havner lavere placeret i et magthierarki. For at give en teoretisk beskrivelse af, hvordan dette forgår, har hun udviklet ideen om en *genuskontrakt* – altså en kønskontrakt – som på den ene side anskueliggør, hvordan kønne har forskellige handlingsrationaliteter og på den anden side beskriver kønnenes samhandlen. Hun mener, at de tre danske forfattere har svært ved at forstå denne tilgang, fordi de sidder fast i en aktør-fiksering.

Hirdman kritiserer endvidere Borchorst, Christensen og Siim for en fejlagtig evaluering af de tre diskursers gennemslagskraft. Hun er selv af den opfattelse, at de tre forfattere rangordner diskurserne, således at Norge kommer ind på en førsteplads, Danmark på en andenplads og Sverige på en tredjeplads. Mens hun snarere mener, at Sverige er på førstepladsen, Norge på andenpladsen og Danmark på tredjepladsen.

Kønsforskere ansvar

Den 15. maj 2002 tog de tre forfattere til genmæle i *Frugtbar kritik efterlyses* på www.forum.kvinfo.dk og slog fast, at de ikke ønsker at udpege et "vinderland". Denne holdning slår mig som højest mystisk: I begge artikler fra de tre forskeres hænder betoner de kønsforskere meddelagtighed i samfundsudviklingen og ansvar i forhold til at angive handlingsanvisninger på baggrund af forskningen. Med en sådan forståelse af forskningens samfundsmæssige rolle er det temmelig problematisk ikke at ville evaluere, hvilken forskningsdiskurs der har de bedste politiske konsekvenser.

Jeg vil foreslå, at den overdrevne aktørfokusering, som Hirdmann kritiserer de danske forskere for at sidde fast i, er et temmelig gennemgribende fænomen, som hænger sammen med en meget udbredt "postmoderne" forståelse af mennesker som frisatte individer, som uden snærende strukturer frit kan vælge sammensætningen af deres identitet – en relativ ukritisk og vulgær, liberalistisk forståelse af individet som en aktør, udelukkende drevet af sin socialt uafhængige frie vilje og deraf følgende frie valg i tilværelsen.

At sådanne forståelser kommer til at spænde ben for slagkraftige, feministiske samfundskritikker vil jeg vise med en analyse af indledningerne i de to danske feministiske antologier, der er udkommet i de sidste par år: *Nu er det nok*, *Så er det sagt* og *De røde sko*, sammenlignet med indledningen i den svenske *Fittstim*.

Ny-feminisme – et tekst-analytisk intermezzo

Indledningen i *Nu er det nok* falder i to dele. Den ene del diskuterer kvindeundertrykkelse, den anden del kønskonstruktion. Bogen giver en række eksempler på

kvindeundertrykkelse, som er hentet fra det offentlige rum og statistikker.

Samtidig har bogen et konstruktivistisk projekt: At gøre opmærksom på, at vores køn defineres som stereotype roller, der virker snærende for de to køn, og at de er et resultat af en konstant forhandling, som giver os mulighed for at forandre stereotyperne.

Det er kuriøst nok den sidste del, der kommer til at bære definitionen af, hvad det vil sige at være feminist. Som redaktørerne formulerer det:

Bogens skribenter har hver deres definition af feminisme... alle kan være feminister, også mænd... Feminisme handler ikke om opposition mellem kønnene, men om at reagere på den uretfærdige virkelighed der foregår lige foran øjnene på os... Vi må forhandle vores køn hver dag.... Mænd såvel som kvinder må tage del i denne proces. Definitionen på en "rigtig" mand er ligeså begrænsende som definitionen på en "rigtig" kvinde".

Her foregår en semantisk glidning – fra første del af indledningen, hvor de kvindeundertrykkende tendenser i tiden remses op, og hvor kritikken retter sig mod et stereotypt kvindebillede, til anden del hvor kønsroller betegnes som lige begrænsende for begge køn.

Det er et forsøg på at brede kritikken af den uligestilling, der rammer kvinder, ud til en kritik af de kønsnormer, der rammer begge køn. Og dermed et forsøg på at mobilisere mænd på den feministiske bane.

Samtidig vil jeg påstå, at der er tale om en slags undvigemanøvre/legitimeringsstrategi, som er ganske sigende for dels det klima, der findes i Danmark i forhold til at diskutere feminisme og ligestilling, dels de teoretiske diskurser, der er til rådighed i DK. Konstruktivismens pointe - at begge køn er konstruerede og dermed til forhandling - har i den danske kontekst en tendens til at overskrive den feministiske pointe: At vi lever i en kultur, hvor kvinder ikke er ligestillede med mænd. En kultur, hvori kategorierne mand og kvinde ihærdigt opretholdes som adskilte hierarkisk organiserede enheder.

Man kan så spekulere over, om årsagen til at konstruktivismen kommer til at overdøve feminismen i den danske kontekst skal findes i, at det er et budskab som føles moderne. Budskabet om, at køn er konstrueret, går nemt i spænd med en individualiseret/liberalistisk kultur, hvor hver enkelt er i stand til at vælge sin helt egen personlighed – i modsætning til det socialt indignerede og umoderne krav om ligestilling.

Muligheder for drenge – ikke for piger

Hvis man sammenligner med indledningen i den svenske *Fittstim*, som *Nu er det nok* var inspireret af, tales der derimod om ikke at ville spille på mændenes præmisser, der tales om en navngiven mandschauvinist, men samtidig tales der om ikke at hade drenge.

I *Fittstim* gives der en række eksempler på, hvordan drenge tilgodeses, og hvordan voksne prioriterer drengenes udfoldelse på bekostning af pigers, hvordan

drenges verdensopfattelse gives legitimitet, mens pigers tilsvarende fratages legitimitet. Hvordan drenge gives muligheder, som piger ikke gives, hvordan drenges selvtillid opbygges på bekostning af pigers integritet, etc.

Det er med andre ord en hel central pointe i *Fittstim*, at uligestilling handler om, at drenge gives en række af muligheder - ofte på pigers bekostning. Og dermed at piger - med Yvonne Hirdmanns ord - underordnes drenge. Denne underordning sker vel at mærke ikke, fordi drengene bevidst undertrykker pigerne, men fordi den strukturelle kontrakt, som begge køn "underskriver", betinger denne underordning.

Her bliver det tydeligt, at den svenske underordningsdiskurs giver en række fordele for den feministiske linje, som udstikkes i *Fittstim*. Forfatterne har adgang til en række langt mere subversive udsagn og analyseredskaber i kraft af denne diskurs. Hvorimod den danske konstruktionsdiskurs modsætningsvis tager brodden af det feministiske budskab. Den kommer til at stå i vejen for en forståelse af reelle magtforskydninger mellem de to køn.

Stærke fjendebilleder

I den netop udgivne *De røde sko* er al tale om kvindeundertrykkelse røget ud af indledningen. Her er konstruktionsdiskursen enerådende. Og igen opfordres mænd til at deltage som feminister. Men indledningen slutter på en interessant note, da redaktøren Leonora Christina Skov gør sig til talskvinde for at bruge et samlet feministisk "vi", selvom hun ser dette "vi" som en modsætning til konstruktivismens konstante dekonstruktion af selvtillidstrækkelige og ekskluderende "vi'er".

Hun fastholder alligevel opfordringen med den begrundelse, at vi stadig lever i et uligestillet samfund. Jeg læser dette - noget selvmodsigende - budskab som en frustration over ikke at besidde tilstrækkelige analytiske redskaber til at gøre opmærksom på de underordningsmekanismer, som kvinder som gruppe lider under.

Jeg har med ovenstående komparative tekstanalyse forsøgt at vise, at det langt fra er uproblematisk at hævde, at de diskurser, der er til rådighed i den danske debat – herunder magtmobiliseringsdiskursen, hvis vi skal tro Borchorst, Christensen og Siim - virker frigørende og konstruktivt ind på ligestillingen i samfundet.

Tværtimod kunne noget tyde på, at den danske kønsmagtsdiskurs - sammenlignet med eksempelvis den svenske ditto – resulterer i en række uheldige konsekvenser for mulighederne for at præge ligestillingsdebatten og samfundsudviklingen generelt i mere positiv retning.

Som en anden dansk kønsforsker (med bopæl i Sverige), Drude Dahlerup, gør opmærksom på, kan Danmark slet ikke matche den feministiske debat, som lever i Sverige². I den forstand ser det ud, som om

²Dahlerup (2002). Min egen lille optælling af ny-feministiske manifestationer tæller følgende: Bare mht. bogudgivelser er de

Danmark som et bevægelsesland, hvor politisk mobilisering er afhængig af bevægelser "nedefra", er en særdeles sårbar størrelse.

I Sverige lever en folkelig kønsdebat, båret igennem af feminister siddende på centrale top-poster, som qua deres samfundsmæssige position er i stand til at fodre debatten "ovenfra". Men i Danmark, hvor der er langt mellem stats- og andre elitefeminister, har den tilsvarende kønsdebat skrantende vilkår.

Som aktiv feminist har jeg erfaret, at noget af det, man dagligt kæmper imod, er en række stærke fjendebilleder, såsom den mandehadende rødstrømpe eller den stakkels snerpe. Fjendebilleder, som ofte uimodsagt kan bæres frem af antifeministiske journalister og andre meningsdannere. Måske er tiden løbet fra de rene græsrodsbevægelser – måske betyder den stærke medieindflydelse, at vi er nødt til at forholde os til en eller anden form for *top-down*-perspektiv?

Tilbage til forskerne

Denne udfordring ville jeg ønske, at kønsforskerne i Danmark i højere grad tog på sig. Jeg mener at kunne spore en tendens til, at de danske kønsanalyser fokuserer på fornyelserne og forandringerne – mens der mangler teoretiske redskaber til at forstå det statiske - det træge efterslæb, der ikke flytter sig mange centimeter ud af stedet. Det forekommer mig derfor oplagt, at der er et interessant potentiale i at efterspore

kommet langt over niveauet den årlige feministiske antologi, som vi næsten er oppe på i Danmark. Der kommer hele tiden nye bøger af feministisk tilsnit, langt mere specialiserede end vi kender det: her i april måned udkommer der f.eks. to bøger til unge piger om kærlighed og sex. Nina Björk tyvstartede allerede i 1996 med *Kvindelighedens maskerade* og kom igen 1999 med *Sirenernes sang*, samme år som *Fittstim*, året hvor også den feministiske mediekritiske håndbog *Alt er muligt* udkom. I år 2000 udkom *Bimbobakslaget*, i 2001 udkom *Tokfeminisme*. Sverige har minimum tre feministiske tidsskrifter/magasiner, der sidder kändis-feminister på alle de meningsdannende store aviser, de har et hav af arrangementer og festivaler, på universitetet er der levende kønsforskningssmiljøer, studenterrådet har en aktiv ligestillingsenhed, osv, osv. Ligesom vi vist alle sammen efterhånden ved, at der er så enormt trendy at være feminist i Sverige, at det kun er de Kristelige i hele det politiske spektrum, der ikke har bekendt sig. I Sverige bryster deres statsminister sig af at være feminist, og Sverige promoverer sig på at være verdens mest ligestillede land ikke mindst i EU, hvor det giver status. I Danmark mener vores nuværende statsminister, at ligestillingsarbejdet skal hives ud af EU. I Danmark har der også været opfølgere på *Nu er det nok*, *Fem@il* (som vist snarere må karakteriseres som en kvindebog, men som ihærdigt talte for en feministisk trend), og to mandebøger *Hvordan mand* og *Pikstørnerne* (den ene antifeministisk, men den anden da en særlig dansk stolthed: en pro-feministisk mandebog). Senest er *Udslag* og *De røde sko* – to feministiske antologier, der undgik pressens hån. Feministisk forum, feministisk netværk og Kvindeligt Selskab er aktive, men forholdsvis få feministiske aktivister, derudover er der radikale feminister (med begrænset gennemslagskraft og aktivitet). Og 8. marts er da også blevet en temmelig sexet sag. Men rigtig trendy er det endnu ikke blevet at være feminist i Danmark.

Yvonne Hirdmans kritik af den danske kønsmagts-diskurs som hæmmet af aktørfiksering.

Jeg spekulerer på, om kvinders marginaliserede position på universitetet - og kønsforskningens lave status i særdeleshed - gør det vanskeligt for kønsforskere at vedkende sig et politisk ansvar for den samfundsmæssige udvikling på ligestillingsområdet. I hvert fald kan man fra tid til anden læse udtalelser fra kønsforskere, der sår tvivl om, hvorvidt forskningen overhovedet arbejder for en positiv ændring eller for en bevaring af ligestillingens status quo.

Da Kvindeligt Selskab i sommer klagede til Forbrugerombudsmanden over Arlas reklamekampagne for deres nye produkt Minimælk, bl.a. med den argumentation at ironi og glimt i øjet ikke fratager afsenderen ansvaret for at sende sexistiske og stereotype kvindebilleder på gaden, udtalte Anne Scott Sørensen således til Jyllands-Posten:

Kvindeorganisationerne følger ikke med tiden. Deres måde at argumentere på er gammeldags, og det er ærgerligt, for på den måde kommer de ikke i kontakt med de unge [...]. De overser helt selvironien i reklamen. (Jyllands-Posten, 02.06.02).

Jeg tror, det er rigtigt, som de tre forfattere til "Diskurser om køn, magt og politik i Skandinavien" skriver, at de dominerende teoretiske diskurser er med til at præge virkelighedsopfattelser og problem-tolkninger. De kommer både til at udgøre en del af det fundament, som unge feminister taler fra, ligesom de kan skabe pro- eller anti-feministiske bagtæpper for de debatter, som feminister forsøger at rejse med den autoritet, som forskertitlen giver. Derfor har kønsforskere et ansvar. Tag det!

Sarah Højgaard Cawood er cand.mag., akademisk medarbejder ved Center for Ligestillingsforskning og for kvinde for Kvindeligt Selskab, www.celi.dk.

Referencer

- Borchorst, Christensen og Siim (2002): "Diskurser om køn, magt og politik i Skandinavien". *Kønsmagt under forandring*, red.: Borchorst. Hans Reitzels forlag.
- Borchorst, Christensen og Siim (15.05.2002) *Fruktbar diskussion efterlyses*, www.kvinfo.forum.dk.
- Dahlerup (2002) "Er ligestillingen opnået? Ligestillingsdebattens forskellighed i Danmark og Sverige", *Kønsmagt under forandring*, red.: Borchorst. Hans Reitzels forlag.
- Goth, m.fl. (red. 2000): *Nu er det nok. Så er det sagt*. Rosinante.
- Hirdman (09.04.2002): *Kønsmagt under behandling*. www.kvinfo.forum.dk
- Skov (red. 2002): *De røde sko*. Tiderne Skifter.
- Skugge, m.fl. (red. 1999): *Fisseglokken*. Informations forlag.
- Thomsen (02.06.2002): "Mælken skiller". Jyllands-Posten.
- Sondergaard (1996): *Tegnet på kroppen*. Museum Tusulanums Forlag.